

GYIMÓTHY Gábor (Zollikerberg, Svájc):

Nyelvünk romlása ellen

Feltételezem, hogy ezen a 32. tudományos Találkozókon fennkölt beszédek hangzottak el dicsőséges östörténetünk újra tudatosításáról, nyelvünk ősiségéről és a távoli múltban keletkezett rovásírásunk eredetéről. Sajnos, amiről én készülök jelentést tenni, nem az örömteljes tárgykörök közé tartozik, mert nyelvünk romlásáról szól.

Igen, a nyelv keletkezett valahol és valamikor, és egyre fejlődve olyan szintet, vagy fokot ért el, amelyen magasröptű gondolatok váltak kifejezhetővé. Azt is valószínűnek tartom, hogy ez a fejlődés a gondolatokkal, azaz a gondolatok egyre bonyolultabbá válásával párhuzamosan történt, tehát a nyelv és a szellem szorosan együtt, egymástól elválaszthatatlanul fejlődött. Emiatt aztán ésszerű következtetés, hogyha a nyelv silányul, ellaposodik, az a gondolatvilágunk, gondolkodásunk silányulásához, ellaposodásához vezet, helyesebben azzal együtt jár.

És itt már fejest is ugrottam mondókám tárgykörének kellős közepébe. Miután külföldön élek most már több mint hatvan éve, azt az anyanyelvet kíséreltem meg megtartani, amelyet magammal hoztam. Lehet, hogy vannak, akik ezt nevetséges maradiságnak tekintik, én ezt másképp látom. A nyelvet örököltük, amely szilárd hagyomány, és ragaszkodnunk kell hozzá a szilárdságával együtt. Noha bizonyos változások elkerülhetetlenek, de a nyelvünkkel szembeni elképesztő nemtörődömség, hányavetiség, kimondott trehánytság következtében rohamos változás, nyelvromlás zajlik, amit nem túlzás nyelvpusztulásnak nevezni és ami ellen – ahogy szomorúan látom – senki nem tesz semmit. Akiknek ez lenne a dolguk, ölbe tett kézzel, minden érzelmi érintettség nélkül mondogatják: „*Hát igen, változik a nyelv, változik a nyelv...*” Vagy, ami még rosszabb, azt hajtogatják, hogy ebbe a változásba nem is kell, nem is szabad beavatkozni! – Tisztelem a kivételnek!

Hogy a nyelv változik az természetes. Változik az élet, új fogalmak bukkannak föl, amelyeket új szavakkal kell jelölnünk és ha a fogalmak külföldről jönnek, rendkívül kényelmes az azokat fedő, külföldről származó kifejezéseket is átvenni. Ezt a gyakorlatot, bár érthető, nem kellene szolgálai és önmegalázó módon követnünk, hiszen aligha van nyelv, amely olyan könnyen és hatékonyan tudna új szavakat képezni vagy alkotni, mint a magyar. De hát ebből is látszik, hogy aki gondolkodás nélkül veszi át az idegen szót, az főleg a saját anyanyelvére nem gondol, azzal nem törődik. Két szót említek csak, amelyeket saját szakállamra magyaráztam. Az egyik a **link**, amit én következetesen **címsornak** mondom, a másik a – megrökönyítően rettenetes hangzású – **ficsör**, ami nem más, mint **jelleget**. Természetesen magyarázat nélkül is mindenki érti, mit jelentenek ezek az általam bevezetett szavak, hiszen használatukkor a mondat összefüggéseiből egyértelműen kiderül a jelentésük. Ezt, egy kis jóakarattal és fáradozással, jó néhány új jövevényszóval is meg lehetne tenni.

Nem is annyira azokkal az átvett szavakkal van a baj, amelyekre nincs, pedig lehetne magyar kifejezés, hanem azokkal, amelyek meglévő magyar szavakat szorítanak ki, tesznek elavulttá, sőt szinte nevetségessé. A kedves hallgatóságom közül ki hallotta utoljára és mikor a **fénykép** szavunkat? Ma a **fotó** kizárólagosan van használatban, és én undorodom tőle! Ha megemlítem, meg szokták kérdezni, hogy miért rosszabb a **fotó**, mint a **magnó**, az **autó**, a **telefon**, a **mikrofon**, a **rádió**, satöbbi? Egyszerűen azért, mert **fénykép** szavunk létezik, pontosan leírja azt, amit jelöl, amire kitalálták, amit a **fotó** divatból, lustaságból helyettesít, ugyanakkor mindössze fényt jelent. Az angolból nemcsak szavakat veszünk át, hanem azt a megszégyenítő pongyolaságot is, amellyel elharapjuk a szavak folytatását, mint amikor az applikációt **app**-ra a tablet-et és a tablettát is **tab**-ra rövidítik. A hőlégsugaras motorral működő

repülőgépet egyszerűen **dzset**-nek nevezik. Ez körülbelül olyan értelmes egyszerűsítés, mintha valaki a tehenészetet **tej**-nek nevezné.

Szolgai, sőt rabszolgai módon veszünk át olyan szavakat, mint a **sztrók**, a **spré**, a **lájk**, a **lízing**, az **oké** és társaik. Pedig az agyvérzés, vagy szélütés létező szavaink, pontos jelentéssel, míg a sztrók csak csapást jelent, ugyanúgy, mint egy már régebben átvett angol szó, a sztrájk. A spré pedig, ha a készüléket értjük alatta: **porlasztó**. Ha azt, amit kifújunk belőle: **permet**. Gyönyörű szavainkat és szabatos nyelvünket szemébe dobva átveszünk és kizárólagosan terjesztünk el egy rettenetesen magyartalanul, – mondjuk ki – rondán hangzó szót: **spré!** Hogy a **lízing** ártörlesztő kölcsönt jelent, már szinte ki sem merem mondani. Elvárható a mai embertől, hogy képes legyen – anyanyelvének szépségére ügyelve – **hatszótagú** kifejezéssel bajlódni, amikor ugyanazt **kétszótagú** idegenszóval is kimondhatja? Úgy látszik, nem várható el...

De – a mondatomat már megint így kell kezdenem – nem is itt van a legnagyobb baj. Néhány éve Budapesten ültem a televízió előtt, és unalmamban – helyesebben: dühömben – fölírtam azokat az elhangzott idegen kifejezéseket, amelyeket – mint külföldi – soha nem használnám, ha magyarul beszélek. Egy-két óra alatt tekintélyes mennyiség jött össze. Íme a jegyzék, nagyjából betűrendbe szedve:

Ambíciózus, alteregó, adaptáció, ambivalens, aukció, affinitás, aktualitás, attitűd, alternatíva, büdzsé, börze, centrum, diagnózis, drog-abúzus, disztíngvál, devalválódik, definiál, dokumentum, donor, diszpreferál, deviáns, differencia, debütál, disszipál, eszenciális, evidens, sőt: evidencia, evakuál, extrém, egzisztencia, exkluzív, fókuszál, fizikailag és mentálisan (így egyben, ugyanis egy sportolóról volt szó és a *testileg és szellemileg* úgy látszik, túl póriasan hangozhatott volna), **fesztivál, funkció, formula, favorit, frakció, generál** (mint ige), **globalizáció, garancia, hidratál, hezitál, instruál, inspirál, interpretál, információ, intenzitás, indirekt, iniciatíva, ideál, koncentrálni, kvalifikáció, konszenzus, kommunikál, koprodukció, kontextus, konfliktus, kompromisszum, koalíció, kampány, konferencia, kompjúter, koncert, karakter, karantén, katabilis, konzultáció, legitimizál, lojalitás, motiváció, mentalitás, manifesztáció, mandátum, metafórikusan, normatív, opció, organizál, prezentál, promóció, publikus, prognózis, pozíció, poetica, performansz, prozsekt, paraméter, prevenció, petíció, portfólió, preferál, prosperál, reprezentatív, regisztráció, releváns, relaxáció, regeneráció, reagál, recesszió, realizál, stigma, szponzor, skandalum, spirituális, szegmens, szelektál, szofisztikált, szimbolizál, szankció, szenzibilizál, szintetikus, tolerál, tendencia, tumultus, trauma, teoretikus, trend, terminál, verzió, vizualizáció, voksolás, verbalitás.**

Több mint százhusz szó, mely fogalmak mindegyikére – kevés kivétellel – pontos és pompás magyar kifejezésünk van! Néhány héttel később elém került Kosztolányinak egyik, a nyelvhasználatot bíráló írása, és amelyet kerekén száz évvel ezelőtt írhatott. A szöveg tartalmazta az előbbihez hasonló felsorolását a gyakran – és fölöslegesen – használt idegen szavaknak. Sajnálom, hogy nem találom sehol azt az írást,¹⁴⁵⁵ mert megdöbbenő, hogy az a szójegyzék majdnem azonos azzal, amit talán öt éve hordtam össze a tévét nézve. Nagyon szomorú lenne, ha azt a kérdést tehetném föl, hogy: **Tehát most még mindig itt tartunk?**

Sajnos a helyzet sokkal szomorúbb, mert nem **még mindig**, hanem **már megint** itt tartunk! Feledésbe merültek azok az idők, 60-70 évvel ezelőtt, vagy még régebben, talán éppen

¹⁴⁵⁵ Kosztolányi csak szerkesztette *A Pesti Hírlap nyelvőre*. *A Pesti Hírlap ajándéka* című sorozat 1933-as kötetét (Légrády testvérek kiadása), és abban volt benne Tolnai Vilmos akadémikusnak *A tiszta magyarság szótára* című cikke, amelynek végén kapott helyet egy idegenszó gyűjtemény, szójegyzék vagy szószedet, valóságos idegen szavak szótára, ami a használatra nem ajánlott idegen szavakat tartalmazta. – *A szerk.*

Kosztolányi panaszainak köszönhetően,¹⁴⁵⁶ amikor bizony törődtek a magyar nyelvvel! Félek, hogy ma még hosszabb lenne a listám, mint az, amelynek szavait néhány éve gyűjtöttem össze, ha ugyanannyi ideig ülnék a tévé előtt, mint akkor. Azóta kizárólagos használatot élveznek például olyan – teljesen fölösleges – szavak, mint az **adekvát**, az **emblematis**, a **szkeptikus**, és sok más, amelyeket tíz évvel ezelőtt még senki se használt. Némelyik ijesztő módon befolyásolja az emberek gondolkodásmódját. Sokan már nem magyarul gondolkoznak! Például, ha ezt mondják: *Abban vagyok szkeptikus*. Ez magyarul egyszerűen, célratörően és főleg röviden így hangzana: *Azt kétlem*.

Ha már itt tartunk: azt hihetnénk, hogy rövidegük miatt használjuk szorgalmasan a **sztrókot**, **sprét**, **lizinget** és még néhány keveset. Akkor viszont miért nem használjuk a tüntetést a demonstráció helyett, a hagyományost a tradicionális helyett, a magánosítást a privatizáció helyett, a robbanást a detonáció helyett (amely egyébként nem robbanást, hanem durranást jelent!), az úticélt a desztináció helyett és még rengeteg más, rövid, magyar szót az elterjedt és hosszabb – gyakran sokkal több szótagból álló – idegen szavak helyett?

Előttem fekszik *Tótfalusi István Magyarító szótára*, amelyben 14 okát adja meg az idegen szavak fölösleges használatának. Én mindössze három fő okát látom ennek az elítélendő jelenségnek.

Az idegen szavakat használók három „fajtája”:

- 1) Szándékosan és tudatosan használ idegen szavakat, mert azt hiszi, hogy attól ő a „menő”, vagy hogy attól hangzik igazán „tudományosnak” a szövege.
- 2) Füttyül az anyanyelvére, és azt szajkózza, amit – sajnos – mindenütt hall, és gondolkodás nélkül veszi át a gyakran csak „félíg magyarra fordított” szövegekben éktelenkedő idegen szavakat.
- 3) Nem is ismeri már a megfelelő magyar kifejezéseket...

Ezt a siralmas helyzetet csak úgy lehetne jóra fordítani, ha széles körben mutatjuk be és tudatosítjuk, hogy mekkora **önmegalázás** a meglévő magyar szavak helyett idegeneket használni. Tudni kell, hogy mi a magyar és mi nem. Ez az iskolák föladata. És aztán tudatosan kell használni a magyar nyelvet. Ez nem csak az iskolák föladata, hanem mindannyiunké.

Érdekes röviden szólni a tudományos cikkek, értekezések és más szakszövegek szóhasználatáról. Attól, hogy azokat telerakjuk a latinból, ógörögből és az angolból származó kifejezésekkel, nem tudományosabbak lesznek, hanem a nem szakemberek (vagy még nem szakemberek) számára érthetlenebbek. A magyar szakemberek megértenék ezeket a szövegeket a magyar kifejezésekkel is. A nem magyar szakemberek számára szánt, tudományos szövegeket pedig nem magyarul szokták írni.

¹⁴⁵⁶ Kosztolányinak az idegen szavak elleni fellépésére lásd ezeket az írásait a *Nyugatban*: Nyelvtisztítás (1916/3). Nyelvművelés: Eszmecsere, Nyelvtan és vaskalap, Veszedelemben van-e nyelvünk? A »soviniszta« nyelv. Azok az idegen szavak. Újító teremtés. Mi a teendőnk? Čokol... vigjazat...! Válasz Schöpflin Aladárnak (1933/9). <http://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm>. A *Pesti Hírlapban*: Bábel tornya. Válasz Schöpflin Aladárnak. (1933. márc. 25. és ápr. 2). Fellegjáró és elképesztő (1926. szept. 5). Nyelvi írásai összegyűjtve: Kosztolányi: *Nyelv és lélek*. Szerk. Réz Pál. Szépirodalmi, Budapest, 1971. Voltak, tehát akik másként gondolták, illetve bizonyos buktatókra figyelemeztek. Lásd Schöpflin Aladár: Nyelvművelés és Nyelvművelés. Vita Kosztolányi Dezsővel (*Nyugat* 1933/5. és 1933/9). Garázda Péter: Pénzpuffasztás és nyelvszegényítés. *Széphalom* 7. évf. (1933). http://acta.bibl.u-szeged.hu/20728/1/szephalom_007_027-029.pdf. Zolnai Béla úgy érvelt, a nyelvben nincsen felesleges szó, az idegen szavakat be kell fogadnunk, mert két szó jelentése sosem azonos. A jó magyarítás sem szünteti meg a jövevényszó jogosultságát, mert finom, jelentésbeli és hangulati megoszlások mindkettő számára lehetővé teszik a létezését. Gombocz Zoltán kívülálló álláspontja, hogy az igazi nyelvész nem nyelvépítő. (Murányi Gábor: Nyelvháborús históriák. Elszállt szavak. *HVG* 1997/26. <https://web.unideb.hu/~tkis/hvg06.htm>). – A szerk.

Álljon itt végül két elrettentő példája annak, hogy egyesek mit értettek magyar nyelven. Az első talán valahol még a tizenkilencedik században hangzott el egy országközi vita során, de az is lehet, hogy szándékosan összeállított, erőltetett példa:

„Individuális politikám esszenciája abban kulminál, hogy mindazon dilemmák, differenciák, konflagrációk és konfliktusok elimináltassanak, amelyek az európai kabinetek kooperációjának rezultátumait nullifikálhatnák.”

A másik idézet Kosztolányi egyik szintén idevágó írásából származik:

„Hadd idézzem újra annak a színházi beszámolónak néhány sorát, mely nem a »kültelki sajtó«-ban jelent meg és szerzőjéül egyik legismertebb tollforgatónkat vallja: »**A premiér pittoreszk és artisztikus mise en scene, az akció frappáns miljöje, a színészek produkciója, a szubtilis nüanszok valóságos chef d'oeuvreje**«.

És íme egy példa a félig lefordított szövegekre az *Élet és Tudomány*-ból:

„A németnyelvű folyóiratok csak egyfajta tudásarchivumok; nem az aktuális és releváns kutatások orgánumai, hanem a provincialitás művelői.“

Egészen lefordítva ez valahogy így hangzana:

A németnyelvű folyóiratok csak egyfajta tudástárolók; nem az időszerű és jelentős kutatások hírüladoi, hanem vidékies tudósítók.

Ám az elburjánzó idegen szavak áradata csak az egyik tény a mai magyar nyelvhasználatban. Az egész ország szégyene, hogy egy másik jelenség egyáltalán létezik. Ez a trágár beszéd gátlástalan használata, amely most már – ahogy látom – a legelőkelőbb körökben is kezd igényt tartani a szalonképességre! Ez az általam ismert idegen nyelvekben teljesen elképzelhetetlen lenne, és noha egyes amerikai filmek fordítása nagyban hozzájárult e ronda szokás magyarországi elterjedéséhez, Amerikában nem beszélnek így. Erre több szót kár lenne fordítani. Ezt be kell szüntetni! Ezt a szokást gyökerestül ki kell irtani, mert ez a nyelvi züllés minden más területen is zülléshez vezet. Az egész kultúra züllését fogja okozni, ha nem okozta – esetleg visszavonhatatlanul – már ma is.

Egy másik tekintélyes területe nyelvünk romlásának bizonyos értelmetlenségek elterjedése, amelyeket – miután divatból terjedtek el – divatfordulatoknak szoktam nevezni.

Ezzel együtt. Ezt a fordulatot egyre gyakrabban hallom ott, ahol a mondat értelme azt kívánná, hogy helyette az **annak ellenére** álljon. Az egyik példát egy nyári tévéhíradóban hallottam. A bemondó arra figyelmeztet, hogy a városban (Budapesten) nagy útépitések, útfelújítások kezdődnek, és noha az iskolák bezártak már és sokan nyári szabadságukat a város-tól távol töltik, **ezzel együtt** nagy közlekedési dugókra kell számítani. Szerintem **annak ellenére** kell az útépitések miatt dugókra számítani, hogy a nyárnak köszönhetően sokan nincsenek is a városban. Egy másik példa, szintén a tévéből. Ha jól emlékszem Buenos Airesről és valami ifjúsági olimpiáról volt szó. A sportolók 30 kilométerre laktak a versenyek színhelyétől, amely hosszú odautazást jelentett (már nem emlékszem rá, mennyi időt), de – így a további szöveg – a fiatal sportolók **ezzel együtt**, nagyon jó eredményeket értek el. Szóval nem **annak ellenére**, hogy már az utazás is részben kifáraszthatta őket?

Alapvetően. Ezt a szót ma nagyon sokan minduntalan és mindenhova beszúrnák! Például az időjárás-jelentésbe: *Ma alapvetően esős idő lesz.* Vajon mihez vet alapot az esős idő, amihez a napos idő nem? Azt akarja mondani, hogy **főleg, többnyire, kiterjedten, leginkább,** stb. De nem! Átveszi az angolból a *basically* magyar fordítását, mert nem tudja, hogy az angol nyelvterületen (de lehet, hogy csak Amerikában) a *basically*-t manapság leginkább a **főleg** értelmében használják, noha kétségtelenül alapvetően-t jelent. Pedig az alapvetően-nek tisztességes és becsületes értelme is van, ha értelemszerűen használjuk. Például: Az űrkutatásban a rakétatechnika kifejlesztésének **alapvető** szerepe volt. Vagy: A rakétatechnika az űrkutatást **alapvetően** befolyásolta. Olyannyira, hogy nélküle nem létezhetne űrkutatás, legföljebb csak távcsövön keresztül. Itt jó lelkiismerettel használhatjuk az **alapvetően**-t, egyszerűen azért, mert a jelentése pontosan megfelel az értelmének.

Nem elég tehát, hogy az angolból nyakra-főre vesszünk át szavakat, de a – néha helytelenül lefordított – szavakat és kifejezéseket is hagyjuk divattá válni. Ilyen a **nem igazán** (*not really*), aminek a magyarban **egyáltalán nem** az az értelme, mert ha valami nem igazán, akkor sehogy se, azaz nem. Ezt annak idején **nem nagyon**-ra kellett volna fordítani, ugyanis pontosan ez az angolban az értelme. A másik a **nem annyira** (*not so much*). Gyakran hallani ilyesmit: *Szeretted a görögdinnyét? Nem annyira.* Mi az, hogy nem annyira? Nem annyira, mint a sárgadinnyét, vagy nem annyira, mint a kisöcséd? Itt is nyilván úgy érti a válaszoló, hogy **nem nagyon**. Némelyik lefordított jövevény kimondottan nevetséges, például ha valaki egyszerű **igen**-nel helyeselhetne, de azt mondja: **Így igaz!** – lehetőleg három-négyszer egymásután: **That's right!**

Ide tartozik az az elképesztő mértékben elterjedt hiedelem is, hogy a mondatokat csak így lehet kezdeni: **Én azt gondolom, hogy...** (vagy: *Én úgy gondolom, hogy...*). Van, aki ezt a futó mondataiban is még kétszer-háromszor megismétli. Ez a kezdés teljesen fölösleges (egyébként az angolban is!), hiszen ha nem idézzük valaki véleményét, akkor nyilván azt mondjuk, amit gondolunk. De ha hangsúlyozni szeretnénk, hogy a saját véleményünkről van szó, akkor ennek a módját a magyarban már régen kitalálták. Így hangzik: **szerintem! Szerintem.** Három szótag, mint az angol megfelelője: **I-think-so...** És mert ott szokás így kezdeni a mondatot, nálunk is elterjedt, de a magyar fordításban **hatszótagú** szószorral..! A nem tudatos magyar beszédnek – és a messzemenő önmegalázásnak – kitűnő példája!

További divatok:

Arról szól. Vannak bizonyos dolgok, amelyek **arról szól**-hatnak, például egy történet, egy mese, egy regény, egy film, satöbbi. De az *X-autópályához vezető Y-bekötőút építkezése* nem **szólhat arról!** Az építkezés egyetlen szót se szól! Helyesen persze: *Az építkezés esetében arról van szó...* Ezt a divatfordulatot csak az használja, aki nem beszél tudatosan, nem törődik saját szavainak értelmével, csupán átvesz valamit, amit másoktól hallott.

X-Y úgy fogalmazott, hogy... Ez a fordulat szinte minden híradásban előfordul legalább egyszer. Nincs is vele semmi baj, ha például egy **ravasz** politikus valamilyen **kényes** kérdésre **agyafúrt** választ ad és azt nem túl rövid mondatban teszi. Ilyen esetben szinte kötelező a szavait *úgy fogalmazott, hogy*-gyal idézni. Ám ez a bevezetés olyan gyakori, hogy az esetek nagyon nagy százalékában teljesen kielégítő lenne az *X-Y azt mondta, hogy...* *Úgy nyilatkozott, hogy...* *Azt válaszolta, hogy...* satöbbi.

Úgymond. Ez tulajdonképpen a beszédbeli idézőjel, és aránylag ritkán fordul elő, hogy használni kell, vagy használni lehet, de mert divatba jött, vannak akik minden második mondatukban **úgymond**-anak valamit. A legtöbb esetben szó sincs a beszédbeli idézőjel szükségszerű használatáról.

Hat óra **magasságában**. Lehet ezt mondani, miért ne lehetne – igaz, hogy lelki szemünk előtt élénken látjuk, amint az illető homokóráról olvassa le az időt – de miért válhatott ez szinte kizárólagossá? Miért nincs ma már **hat órakor**, **hat óra táján**, **hat óra körül**, **hat óra felé**, és esetleg még egynéhány további változat? Még furcsább, ha a hét napjainak esetében hangzik el ez a zengzetes fordulat: Csütörtök magasságában...

X-Y ezt és ezt **megkérdőjelezte**. Nem azt mondja, hogy **kétli**, **kétségbe vonja**, **kérdésnek tartja**. Nem! **Ő megkérdőjelezi!** Lelki szemeimmel látom, amint az illető lopakodva, mint a haszontalan gyerek, aki házak kapuira pingál valamit, odabiggyeszt egy kérdőjelet a szóbanforgó hír mögé... Érdekes, hogy egy további nyelvi nyalánkság még várat magára: a **megfelkiáltójelezést** eddig még nem hallottam.

Ne ragozzuk tovább! Ezt valaki egyszer mondhatta, akinek talán fogalma sem volt a ragozásról. Eddig rendben van, de hogy' terjedhet el az ilyesmi? Valakinek megtetszett és jópofáskodásból ő is így mondta? És aztán mindenki, aki szintén használja, csupán jópofáskodásból csinálja? A jópofáskodás egy idő után elér egy szintet, ami már egyáltalán nem jópofáskodás, mert olyan emberek veszik át a terjesztését, akik azt hiszik, hogy amit mondanak, az nem hülyeség.

Fajsúlyos. Ha valaki olyan személyt, akit fontosnak, jelentősnek, figyelemre, elismerésre méltónak tart, **fajsúlyosnak** nevez, akkor a nem tudatos beszéd legmegrökönyítőbb példájáról tesz tanúbizonyságot! Mert nehéz elhinni róla, hogy nem ismeri a fajsúly fogalmát. De ha mégis így lenne, akkor olyan szót használ, aminek nem ismeri az értelmét. Ha meg tudja, hogy a legkönnyebb elem sem fajsúlytalan, tehát a **fajsúlyos** szóval nem lehet fontossági fokozatot jelölni, akkor egyszerűen nem figyel saját szavainak értelmére. Harmadik eset nincs! És a két eset közül nem tudom, hogy melyik a **nagyobb fajsúlyú** butaság.

Van egy másik, nevetséges szavunk, amely a múlt század ötvenes éveinek elején terjedt el, és éppen úgy nem jelent önmagában semmit, mint a fajsúlyos. Ez a szó a **minőségi**. Mindennek van minősége. Van jó minőség és rossz minőség, és közöttük az összes elképzelhető fokozat. Akkor ebből hogy' következik, hogy a **minőségi** jó minőségűt jelent? Sehogy! Mégis elterjedt és szorgalmasan használják, noha továbbra is értelmetlen. Nem szeretném, hogy ha a **fajsúlyos** is ilyen sikeresen terjedne el értelmetlenségének ellenére...

A divatfordulatokkal együtt három divatosan elterjedt szót is szeretnék megemlíteni. Érdekes, hogy – noha az újonnan beáramló idegen szavak magyarításában nem jeleskednek a mai nyelvhasználók – új kifejezéseket mégis kitalálnak és elterjesztenek, még ha azok teljesen fölöslegesek is. Az egyik ilyen az **okán**. *Ennek és ennek okán ez és ez történt*, vagy *történik*. Erre a fogalomra kitűnően bevált és régóta ismert a **miatt**, vagy **emiatt** szavunk. De ha ezek túlzottan póriás hangzásúak lennének, akkor még mindig elővehetjük az **ebből az okból kifolyólag**, vagy **ez az oka annak, hogy...** szósorokat, amelyeknek az **okán**-nal, vagy **ennek okán**-nal való helyettesítését én találok rettentően póriásnak...

A másik a **mindösszesen**. Hát kérem! Van **mind**, van **mindössze**, van **összes** és van **összesen**, de **mindösszesen** nincs! Annak **okán**, helyesebben azért, mert az **összesen**-nél nincs **összesen**-ebb! Az **összes** már **mindegyikét** tartalmazza annak, amiről szó van. Ezért nincs **mindösszes** szavunk sem. Tehát az összesen elé odabiggyeszteni a **mind**-et fölösleges meghosszabbítás. Gondoljunk a rövidsége és arra, hogy miért is használjuk a **link**, **sztrók**, **oké**, **infó**, **spré**, **app**, satöbbi szavakat??

A harmadik pedig a **másodjára**, **harmadjára**. Régen volt: **először**, **másodszor**, **harmadszor**, és ezért volt **másodszorra**, **harmadszorra**, **negyedszerre** is, amely sorozat tetszés szerint folytatható bármeddig. Nem tudom, mikor találta ki valaki, hogy a **másodjára**, **harmadjára** szavakat használja – kétezer előtt soha nem hallottam –, de úgy elterjedt, mint a pestis a középkorban. Olyan nincs, hogy **elsődjére**, tehát honnan a csudából jött a **másodjára**, **harmadjára**? Nem merem azt állítani, hogy rossz, mert nem vagyok nyelvész, de valahogy

minden porcikám tiltakozik az ellen, hogy valamit, ami régóta létezik és régóta bevált, **minden ok nélkül** kicsérélünk valamire, ami aztán a régóta használtat elrégiesíti és egy idő után kimondottan nevetségessé teszi.

Áttérek a nyelvpusztulás további, **nagy fajsúlyú** területeire. Az egyik az **ikesige** elérvénytelenülése. Nem hiszem, hogy ez a szabály létezett volna valaha is kivételek nélkül, de hogy ma az **eszek, iszok, alszok** elterpeszkedik a nyelvünkben és úgy tesz, mintha minden rendben lenne, sőt úgy tűnik, mintha mindenki úgy tenne, mintha minden rendben lenne, ahhoz most nem fűzök hozzá semmit, mert csak nagyon durván tudnám magamat kifejezni. Ide tartozik a **-ban, -ben** n-betűjének nagyvonalú elhagyása, most már nagyon gyakran írásban is.

Egy másik borzalom is terjed, mint a futótűz, mégpedig ez a szerkezet: Természetes**en**, hogy... Nyilvánvaló**an**, hogy... Valószínű**leg**, hogy... Kétségtelen**ül**, hogy... Feltehető**en**, hogy... Nem hiszem, hogy sokat kellene magyaráznom, mi ebben a rossz. Természetes, hogy... Valószínű, hogy... Nyilvánvaló, hogy... Stb. Vagy pedig: Természetesen, valószínűleg, nyilvánvalóan, feltehetően, stb. A két dolgot nem lehet összekeverni, illetve lehet, de az merőben helytelen. Ennek fölismeréséhez nem kell nyelvésznek lenni.

Koromnál fogva ez nem saját panaszom, de külföldön élő, fiatalabb ismerőseim nagyon furcsállják, hogy Magyarországon sok üzletben, az elárusító személyzet egyszerűen **letegezi** őket. Itt is az angolt utánozzuk? Hagyjuk kipusztulni a nyelvünkéből a magázást, amely emberi kapcsolataink egyik szintjének hangsúlyozását teszi lehetővé? Nem találom jónak. Már csak azért sem, mert ez is olyasmi lenne, amely egy idő után régi szövegek megértését csak egy bizonyos magyarázattal, „fordítással” tenné lehetővé.

A nyelv, a szabályaival együtt az írással rögzítődött, ami azonban még nem volt egységes. Az egységesítés a könyvek megjelenésével és elterjedésével következett be. Ezért játszott a nyelv **egységesített rögzítésében** óriási szerepet a Biblia lefordítása, valószínűleg jó néhány más nyelvben is, de a németben és a magyarban mindenképpen. Ez a rögzítettség rendkívül előnyös dolog és ragaszkodnunk kell hozzá. Ettől a nyelv még jócskán maradhat rugalmas, de nem úgy, hogy lényeges részeket dobunk ki belőle, vagy rúgunk föl benne! Ez a rögzítettség biztosította eddig nyelvünk hosszú időt megért érthetőségét. Milyen büszkék vagyunk rá, hogy a 800 éves Halotti beszédet nagyjából magyarázat, vagy „fordítás” nélkül ma is megértjük, ellentétben az összes **nagy**, európai nyelvvel, amelyek 800 éve még gagyogó gyermekkorukat élték.

Ámde nagyon elkalandoztam. Lépünk tovább! Nem tudom, hogy a lenyűgözően bárgyú *politikai korrektséghez* tartozó jelenség-e az állatok, sőt tárgyak megszemélyesítése. Tudományos előadás folyamán hallottam: *A szűnyogok, akik...* Vagy amikor a piacon egy kiló cse-resznyt akartam venni, de mert többféle volt – noha én is rámutattam – az elárusító rámutatott ugyanarra a fajtára és megkérdezte: **Ő** belőle? Sőt, amikor az egyik üzletben messziről mutatam a szappanokra és csak az eltérő csomagolás szerint tudtam megmondani, melyiket kérem, az elárusító kisasszony biztonság kedvéért rámutatott és megkérdezte: **Őt**? **Ő**, a szappan! Sírjunk, vagy... nem, ez már nem nevetség.

Tavaly előtt **Görögbe'** voltunk, tavaly **Olaszba'** (hol az n?), idén **Spanyolba** megyünk... Tessék mondani, a **Francba** mikor tetszik elmenni? Ki üldöz minket annyira, hogy nem jut időnk, vagy erőnk az **ország** szó kimondására?!

„A vonat hatvan **kilométer per óra** sebességgel haladt”. Nagyon jó eset, ha az illető, aki nyilván fölolvast, azt mondja, hogy hatvan kilométer per **órás** sebességgel! Igen, mert amiről

olvassa, azon ott a **60** – számokkal leírva – aztán a kilométer – **km**-re rövidítve – mögötte egy **ferde vonal** és utána ez áll: **óra**. Tehát az már a fölolvadó becsületére válik, ha ezt így olvassa: Hatvan kilométer per **órás** sebességgel... De miért van ez így a papíron? Miért ne lehetne ezt már ott is magyarul leírni: *A vonat **óránként** hatvan kilométeres sebességgel haladt...* Mint ahogy az se magyar, ha valaki **pillanatnyilag** helyett **per pillanat**-ot mond. Amint mondtam már, az elcsépejt jópofáskodás nem jópofa, hanem egyszerűen rossz nyelvezet.

„**Négyszer gyorsabban tanul angolul...**” – olvasom a hirdetést. Mihez viszonyítva? Mint ha féllábon állna, vagy mint ha meztelen csiga lenne? (A valamilyen kozmetikai szer) „**Kétszer gyorsabban hat**”! Mint micsoda? Mint a ráolvasás? A vonat a megengedettnél **háromszor gyorsabban** ment. Ezeknek egyike se magyar szöveg. Magyarul csak ezt lehet mondani (és főleg írni): **Négyszer olyan** gyorsan tanul angolul, **mint...** A szer kétszer **olyan** gyorsan hat, **mint...** És akkor bizony ki kell rukkolni az összehasonlítási alappal, amit persze nem lehet a hirdetésben megtenni, mert akkor nem lehetne a célközönséget hülyének nézni!!! A vonat pedig a **megengedett sebesség háromszorosával haladt**, vagy **háromszor olyan gyorsan ment, mint az megengedett lett volna**. A kétszer, háromszor, négyszer a **gyorsabban**-nal nem fér össze! Valószínűleg ez a szerkezet is az angol mérhetetlen pongyolaságából származott hozzánk. De az is lehet, hogy a németből.

Bocsánat! Azt mondtam, hogy **kétszer**? Van ilyen még a mai magyarban? Szerintem már csak **kettő** van és **kettősör**, a **két**- kihalt. Miért, mert a két- és a hét összecserélhető, félreérthető? Pont ma, amikor a telefon is olyan tökéletes hangzású, hogy egy-egy szó betűzése is csak nagyon ritkán válik szükségessé? A **két**- kihalásával tovább csökken nyelvünk színesége. Tessék a kettőt ott használni, ahol külön áll, vagy ahol komoly veszély fenyegetne, ha valaki hétnek értené! Mikor lehet az évszám **két**-jét hétnek érteni? A **hétezerötvenkilencet** nem csak mi nem fogjuk megérni, de a szorgalmas nyelvrongálóink sem. Tehát szigorúan **kétezerötvenkilencet** mondjunk és ne kettőezerötvenkilencet!!!

Majdnem végül rátérek kedvenc nyelvi katasztrófámra, az igekötők használatának teljes zűrzavarára.

Íme a helytelenül használt igekötők:

...A megnövekedett faágak **kitakarják** az útjelző táblákat... **eltakarják** helyett... Az áldozatok számát még nem lehetett **megbecsülni...** **felbecsülni** helyett... X-Y-t **megvezették...** ilyen nincs a magyarban! Ez van: **félrevezették!!** ...Az új felüljáró **kiváltotta** a régit... **felváltotta**, esetleg **leváltotta**, vagy **főlösléggessé tette**, de leginkább **helyettesíti** a régit. **Kiváltani** a télikabátot lehet a zálogházból, vagy valamilyen szokatlan étel **válthat ki** csalánkiütést. ...Az utasok (akik a vasúti kocsikban ültek!) **betörték** az ablakokat. Szerintem **kitörték**, ha nem akarjuk maholnap a betörőt **kitörőnek** nevezni... **Bevéd, beelőz, beájul, bealszik, beindul, bevizsgál**. Szerintem: **megvéd** vagy **körülvéd, megelőz, elájul, elalszik, elindul** vagy **megindul, megvizsgál**.

És a főlöslégesen használt igekötők:

...**Beazonosít, bepótol, lerendez, leellenőriz, kihangsúlyoz, megörököl, megtapasztal, bevállal**. Helyesen: **azonosít, pótol, rendez** (esetleg **elrendez**), **ellenőriz, hangsúlyoz**. A **meg**- igekötőnek fontos szerepe van, mert valami folyamatosat, vagy általánosat tesz befejezetté. Például: tanultam japánul, de sajnos nem mondhatom, hogy **megtanultam** japánul. Vagy valami szándékosságot fejez ki, ha jelenidőben használom: **megnézem, megtanulom, megcsinálom, megvizsgálom**, stb. Az öröklésnél és a tapasztalásnál nincs értelme a **meg**- igekötőnek, mert ha azt mondom, hogy ezt és ezt **örökölttem**, vagy **tapasztaltam**, mindkét esetben befejezett tény és semmivel sem mond többet, ha azt mondom, hogy ezt és ezt **megörökölttem**,

vagy **megtapasztaltam**. Vitatkozni szoktak velem, mert például a tapasztalást egyre gyakrabban használják jelenidőben: ...*itt a látogatók megtapasztalhatják...* stb. Világos, hogy itt maga az ige az, ami nem a legmegfelelőbb. Szerintem jobb lenne a megismerhetik, meglátathatják, magukévá tehetik, megtudhatják, megtanulhatják, kitanulhatják, átélhetik, stb. Tehát itt nem a **meg-** igekötővel van a fő baj. A **vállalni** igénél pedig már a **fel-**, vagy **el-** igekötők is teljesen fölöslegesek. Esetleg az **átvállal**-nak van létjogosultsága, de a **bevállal**-nál hülyébb szóképzést nehezen lehetne kitalálni!!! Meg szoktam kérdezni, hogy hol tartod a válladat, a hasadban? A rekeszizom alatt vagy fölött?

Ha már a jelenkori nyelv eltévelygésének bírálatára ennyi időt fordítottam, hadd említsek meg egyet a múlt bűnei közül. Sok idegen szót vettünk át, amelyek annyira beépültek a nyelvünkbe, hogy ma már nevetséges lenne ellenük tenni bármit is. Nem is nagyon lehetne, tehát egyúttal hasztalan fáradozás lenne. Igenám, de sok szónak átvettük a helyes kiejtését és sajnos az írásmódját is, figyelmen kívül hagyva, hogy az átadó nyelvekben más kiejtési szabályok uralkodnak, mint a magyarban, tehát az írásmódot saját szabályaink szerint kellett volna rögzíteni és hivatalosítani. Ez sok esetben nem történt meg. Főleg ott nem, ahol az idegen szóban kettős mássalhangzó van, mert ha nem lenne, akkor – az idegen szabályok szerint – előtte hosszú magánhangzót kellene ejteni. Ilyen például a **mammut** és a **tennisz**, amit ma már szerencsére csak egy m-mel és egy n-nel írunk, de ez hetven évvel ezelőtt még nem így volt. Ha – például a németben – csak egy m-mel és egy n-nel írnák ezeket a szavakat, akkor azt **maamut**nak és **teenisz**nek ejtenék ki. Nem tudom, hogy kopott ki a mamut és a tenisz egy-egy fölösleges betűje, de valószínűnek tartom, hogy amikor már gyakorlatilag mindenki a fölösleges betű nélkül írta, azok, akiknek eleve föladata lett volna az átvett szót így írni, **kénytelen-kelletlen** hivatalosították. Ideje lenne tehát a helyesírást meghatározóknak fölébredni és jó néhány további szóból is kidobni azt, ami – a mi fonetikánk szerint – nem odavaló. Íme, néhány ilyen: **millió**, **milliárd**, **ellipszis**, **szimmetria**, **allergia**, **intelligencia**, **kommunikál**, **mottó**, **modell**, stb. Ez nem csak azért lenne helyes és rendkívül sürgős, mert a magyar felbecsülhetetlen értékű előnye más nyelvekkel szemben a hangzásszerinti írásmód, hanem mert ezekben a szavakban egyre többen nyomják meg magyar módra a kettős mássalhangzókat. Ez régebben műveletlenségnek számított. Ma viszont már alig lehet rossz néven venni, mert vagy hangzás szerint írunk, vagy nem?!

A **football** a legjobb példa arra, hogy néhány átvett szavunk hivatalos helyesírása milyen nevetséges. Nincs ember a Földön, aki ezt ne **fudbal**-nak mondaná! Néhány hete láttam egy nyolcvan évvel ezelőtti magyar filmet, amelyben ez a szó a női főszereplő szájából hangzott el (aki, azt hiszem, Ágay Irén volt). A szóban zengzetes d volt hallható és nyoma sem volt a hosszú l-nek. Tehát már talán száz éve mindenki **fudbal**-nak ejti ezt a szót és mi még mindig helytelen „helyesírással” írjuk!

Mi történt? Az eredeti angol szó **football**, vagyis *láblabda*. A szóban rejlő kettőzött rövid o-ból u-t csináltak – nagyon bölcsen. Viszont egyáltalán nem bölcsen, benne hagyták a kettős l-t, amit az égvilágon senki nem ejt kettőzve, és benne hagyták a t-t, ami viszont a kiejtésben, a zöngés b előtt zöngés d-re változik! Hát akkor miért nem **fudbal** a szó hivatalos helyesírása? És ezt olyan emberek határozták meg, akik nyelvészek voltak! Nálam legalábbis jóval nyelvészebbek, és mint olyanoknak tudniuk kellett, hogy magyar szavainkban is igazodik az írásmód „beszélő szerkezetünk” lehetőségeihez, de legalábbis a kényelméhez: a **lebkéből lepke** lett, mert csak erőltetve lehet zöngés b-t zöngétlen k előtt ejteni. A **lapdában** pedig a zöngétlen p alakult zöngés b-vé a **labda** szavunkban!

Bírálatom utolsó pontját csak körülírni tudom ugyan, de többre nincs is szükség. Elég bekapcsolni a rádiót vagy a tévét, és meghallgatni, hogy az emberek lenyűgözően nagy százaléka milyen hanglejtéssel beszél. Hosszú mondatok hangzanak el és mindegyik mondat végén fölviszik a hangot, ahelyett, hogy levinnék. A mondatok utolsó három-négy, néha öt szótagja is egy szinten, nagyon magasan lebeg. Végül – nagy kegyesen – a befejező mondat végén kerül oda a hang, ahova minden előző mondat végén is kerülnie kellett volna. Az énekelve, nyafogva beszélést és a hadarást már szinte kár megemlíteni. Tönkreteszik a magyar szép, ütemes, dallamos, kimért nyugalmú hangzását.

Nem említettem a *szlenget*, amivel nincs baj, ha nem csupán bemutatásaként, példaként engedjük betolakodni az irodalmi nyelvbe. És nem említettem az SMS-ezés szecskára vágott és agyon rövidített nyelvezetét, egyszerűen azért, mert nem vagyok szakértője. Pedig lehet, hogy éppen ez pusztítja a nyelvet a leghatékonyabban. Csak remélni tudom, hogy a makogásból kiindult nyelv, ragyogó pályafutása után nem silányul újra olyan szintre, amely ha nem is makogás, de valami rövidítésekbe fulladt, szabály áthágásokból álló, agyon egyszerűsített és szintelenített kotyvalék.

Befejezésül idemásolom egyik nemrégén írt versemet:

Felszólítózat

(Talán ezt írná ma Vörösmarty)

Nyelvednek rendületlenül
Légy híve, ó magyar,
Mert csak, míg jól beszéled azt,
Vagy valóban magyar.

A nagyvilágon e kívül
Nincsen számodra nyelv,
Mely jobban adná meg neked,
Mi szép és józan elv!

E szó, amely az őseid
Reád hagyott szava,
Ha végleg elfelejtenéd,
Nem jó vissza soha!

Lehet, hogy hazád földje az,
Mely sírként majd takar,
De csak, míg bírod ezt a szót,
Csak addig vagy magyar.

Vigyázz e nyelvre, ó magyar,
Mert más, rá nem vigyáz.
S ha pusztul, hantján nem borul
Rá mástól semmi gyász!

Nyelvedben élsz – tán nem tudod?
Azzal vagy önmagad
És véle tűnsz, ha ajkadon

Az ősi szó apad!

Nyelvednek rendületlenül
Légy híve, ó magyar,
Hisz csak, míg jól beszéled azt,
Vagy valóban magyar!

Lábjegyzet idegen szavaink életrajzához:

Idegen szavakat régóta használunk, hiszen a latin volt sokáig az államnyelv, s azon az eszmei területen a jogtest elkülönülten építkezett, de erősen idomult a magyar sajátosságokhoz a Koronatan révén, amely háttér nagy szerepet vitt uralkodóréteg és nép viszonyában. S mivel latinul írtak okleveleket, tulajdoni ügyekben mozogva be kellett vonni a használt fogalomkörbe a tárgyi és az elvont elvi környezetet, így az élet egyre több területén idegen szavakat kellett megtanulnia mindenkinek, akit érinthetett a biztos jogi alapvetés. Ezért a középkor során ezt az idegen nyelvet mi is sokban fejlesztettük, bár ebben voltak, akik korábban kezdve a folyamatot, előttünk jártak, ám Pannóniai János latin költészetének világhíre mutatja, hogy semmivel nem maradtunk le „latin” országok mögött.

A nyugatról, keletről és a görögöktől a hatalom közelébe érkezettek, szintén hatottak ránk, idehoztak új szemléletet a közügyek intézésében, különösen a királyi udvarba, s mi viszonztuk szülőföldjükre küldve hercegnőinket házastársnak, és kereskedve. Így mire a reneszánsz ideje kibontakozott, közösnek mondható ez a követett út-mód a maga felfoghatatlan gazdag mivoltában, jelentőségében, mit csak épület, festmény és szoborként emlegetnek, ámde a bölcsélet is párját ritkítja, minek latin egyetemesség mérvadója.

Ehhez a mi hozzájárulásunk még kutatandó, mert volt e téren igen sok kezdeményezésünk és eredményünk, hisz’ a szellemiséggel párhuzamban a magyar nyelv is kiszabadult az évszázadok óta a pogány eretnkséggel vádolt sajátosságai börtönéből és az egész nemzeté lett. Ez a nép nyelve volt, de nemcsak magyarként, hanem a belőle kiváltak, messzire távozva hosszú idő alatt nyelvi távolságot teremtettek, s így elkülönülten ha visszatértek, műveltségpályájuk miatt idegen nyelvüként mutatkoztak, és a zömmel tartva színesíteni tudták az újabb életvilágot.

A régészettől tudjuk, hogy igen régen volt itt e tájon egy kőkorszak utáni egyetemesség még, parasztságunk által létrehozva, minek ős-jelei a mai nyelvünk felé irányulnak, magukhoz kötnek bennünket, s az országon kívülre került elődeink műveltségi hatása is hihetetlenül kiterjedtté vált. A nemzeti ébredést hozó újkor során ezek a népek mind igyekeztek saját kezükbe venni sorsuk, ennek jó eszköze lett volna a népnyelv államnyelvvé tétele, de amit éppen nemcsak az uralkodó réteg ellenállása nehezített, hanem a latin örökség is, ha nagyon erős szerepe volt korábban.

Nyugaton gyengébb lett népnyelvi szerep, mint nálunk, a latin szavakat sajátjukként érzékelik használóik, míg mibennünk feltámadt alkotó igyekezet rugalmas nyelvi átalakítással az élet új területein is magyarul boldogult, keletebbre pedig a vallás papjai végeztek nyelvi pótlást. Azaz olyan gazdaggá tettük magunkat nyelvi kifejező eszközökben, hogy fogalmi árnyalatokra is jut szavunk elég, sokszor magyarral helyettesítve a latint, s máskor változatként megtartva azt, s még szomszédaink sikeres szóit is átvehetjük, végtelen erejű nyelvünknek nem árt.

Darai Lajos